

ВПЛИВ СТАТІ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Н. Панчук¹, В. Слюсарчук²

¹ Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна

² Національний університет «Чернігівський колегіум імені Т. Г. Шевченка», Україна

кореспондент-автор – Панчук Н.: nataliapanchuk697@gmail.com

doi: 10.32626/2309-8082.2019-15.85-91

Вивчали дослідження проблеми ціннісної сфери особистості студента у вищому навчальному закладі, побудованому на основних концептуальних засадах науковців української психології при вивченні загальних та фахових дисциплін професійної підготовки з метою становлення у кожного студента особистісних та професійних ціннісних орієнтацій. *Мета дослідження* полягала у визначенні особливостей формування професійних цінностей під час навчання у вищій школі. *Матеріал і методи.* У дослідженні взяло участь 30 хлопців та 39 дівчат, вік яких з початком дослідження знаходився у межах 18–20 років. Використано публікації наукових і науково-методичних видань, методи психолого-педагогічних досліджень та методичні матеріали і практичний досвід фахівців вікової та педагогічної психології та кафедри психології освіти факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. *Результати.* У статті обґрунтована важливість проблеми підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічної галузі з використанням активних методів навчання, конкретних педагогічних ситуацій при вивченні фахових дисциплін, зокрема практичної підготовки спрямованої на формування особистості фахівця, який був би конкурентоспроможним на вітчизняному та європейському ринку праці. *Висновки.* Для покращення організації навчального процесу, набуття практичних навичок, наближених до умов освітнього процесу, формування професійно-особистісних компетенцій у майбутнього фахівця педагогічного напрямку, доцільно звернути важливу увагу на проблему практичної підготовки через впровадження в навчально-виховний процес вищого освітнього закладу активних методів навчання.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, професійні ціннісні орієнтації, особистісні ціннісні орієнтації, професійна підготовка, навчально-професійна діяльність, життєве самовизначення, професійні компетенції.

Panchuk N., Sliusarchuk V. The influence of the gender on the formation of the value component of professional training in higher educational establishment

Abstract. The study of the problem of the value sphere of the student's personality in a higher educational institution based on the basic conceptual foundations of Ukrainian psychology scholars in the study of general and professional disciplines of professional training with the aim of becoming personal and professional value orientations for each student. *The goal of research* the purpose of the study was to determine the peculiarities of the formation of professional values during higher education. *Study material and methods.* The study involved 30 and 39 girls, whose age at the beginning of the study ranged from 18 to 20 years. Using of scientific and scientific-methodical publications, methods of psychological and pedagogical researches and methodical materials and practical experience of experts of age and pedagogical psychology and department of Psychology of education of the faculty of Correctional and Social Pedagogy and Psychology of the Kamyanets-Podolsky National University named after Ivan Ogienko have been used. *Results.* The article substantiates the importance of the problem of improving the quality of the professional training of future specialists in the pedagogical industry with the use of active teaching methods, specific pedagogical situations in the study of professional disciplines, in particular, practical training aimed at the formation of a personality of a specialist who would be competitive on the domestic and European labor markets. *Conclusions.* The article substantiates the importance of the problem of quality improvement. To improve the organization of the educational process, acquiring practical skills close to the educational process, forming professional and personal competences for a future specialist in the pedagogical direction, it is advisable to pay attention to the problem of practical training through the introduction into higher education of the higher education an educational institution of active teaching methods.

Key words: values, value orientations, professional value orientations, personal value orientations, vocational training, educational and professional activity, vital self-determination, professional competences.

Вступ

Формуючи особистість майбутнього фахівця, вищий освітній заклад ставить перед собою завдання: озброїти майбутніх фахівців професійними компетенціями, формувати мотиваційну сферу та специфічні професійні мотиви, запити, установки, ціннісні орієнтації. Якщо розглядати структуру підготовки майбутнього компетентного фахівця, то становлення ціннісної сфери виступає одним з провідних компонентів, оскільки забезпечує успіх в майбутній професійній діяльності, конкурентоспроможність в сучасному суспільстві. Проблема ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя розглядалась в роботах, присвячених аспектам їх професійної підготовки [4, 5; 6; 7; 8].

Розуміння ціннісно-сислової свідомості особистості як сукупності ціннісних орієнтацій, цінностей, установок та інших смислоутворювальних мотивів діяльності і поведінки підводить нас до визнання особливої значущості процесу її становлення в ході професійної підготовки [4; 5]. В юнацькому віці відбувається формування нових психологічних утворень та механізмів, які в подальшому сприяють успішному входженню особистості в доросле життя [1; 2]. Основним надбанням цього вікового періоду вважається професійне самовизначення. Важливою умовою задля досягнення життєвого та професійного самовизначення юнацтва стає утвердження ціннісних орієнтацій молоді. При дослідженні особливостей

саморозвитку особистості, наголошується, що «чим тісніший зв'язок ціннісних орієнтацій з моральністю, категорією добра, тим вищий рівень духовності» [3, с.51]. Серед складових духовності одну з важливих ролей виконують світоглядні ціннісні орієнтації особистості, оскільки саме в них віддзеркалюється специфіка усвідомлення сенсу життя не тільки з погляду «буденних» цінностей, але й з погляду цінностей вічних, фундаментальних, що зумовлює необхідність проведення відповідного дослідження.

Матеріал і методи дослідження

Мета дослідження полягала у визначенні особливостей формування професійних цінностей під час навчання у вищій школі. Досягнення поставленої мети забезпечило використання комплексу методів: загальнонаукових (аналіз, узагальнення інформації літературних джерел), методика «Життєва програма особистості», констатувальний експеримент та математичної статистики. Респондентами були 30 хлопців та 39 дівчат факультету фізичної культури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Діагностику здійснювали за допомогою методики «Життєва програма особистості» [5] відповідно до професії вчителя. Методика відповідає вимогам валідності, надійності, точності та репрезентативності. При проведенні методики «Життєва програма особистості» враховувався той факт, що система особистісних життєвих та професійних цінностей, цілі, засоби їх досягнення та час, потрібний для прийняття рішення, його виконання та критичної оцінки є складовими елементами життєвої програми. Дана методика допомагає встановити життє-

ві та професійні ціннісні орієнтації особистості студента, простежити особливості їх становлення. Методика складається з двох частин:

- 1) списку термінальних цінностей (модифікований нами набір термінальних цінностей М. Рокіча);
- 2) бланку, в якому досліджуваний записує дані про свої життєві та професійні цінності, цілі, досягаючи яких, він збирається реалізувати відповідні цінності.

Виконання завдання не викликає труднощів, інструкція зрозуміла. Змістовна сторона ієрархічної структури ціннісних орієнтацій сучасних студентів визначалася за величиною рангу, отриманого тією чи іншою цінністю, який показує значущість конкретної ціннісної орієнтації. Очевидно, що ті цінності, які потрапили в верхню частину цієї структури, визначають провідну орієнтацію індивіда на ту чи іншу цінність. Це дає змогу змістовно охарактеризувати спрямованість особистості. Цінності, розміщені в нижній частині ієрархії, також характеризують спрямованість особистості, оскільки вказують незначущість наявних в них цілей і засобів для даної людини. Цінності, що згрупувалися в середині ієрархічної структури, малоінформативні для визначення загальної спрямованості особистості. Для них характерна тенденція до зміни свого рангового місця залежно від умов життя і діяльності індивіда, тобто вони можуть бути об'єктом виховних дій в процесі навчання

Результати дослідження

Аналіз даних дозволив нам прорангувати за значимістю ціннісні орієнтації дівчат та юнаків (табл. 1, табл. 2).

Таблиця 1

Показники життєво-професійних цінностей дівчат

№ з/п	Зміст ціннісних орієнтацій	Ранг	Дівчата	
			Кільк. пок.	Якісн. пок.
1.	Активне, діяльне життя	15	9	13.0
2.	Життєва мудрість	22	6	8.7
3.	Здоров'я	1	33	47.8
4.	Цікава робота	20	6	8.7
5.	Володіння методикою викладання	19	6	8.7
6.	Навчання в педвузі	27	3	4.3
7.	Матеріально забезпечене життя	2	27	39.1
8.	Наявність хороших та вірних друзів	9	15	21.7
9.	Хороша атмосфера на роботі	19	6	8.7
10.	Суспільне визнання (повага оточуючих, колег)	11	12	17.4
11.	Пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	5	21	30.4

№ з/п	Зміст ціннісних орієнтацій	Ранг	Дівчата	
			Кільк. пок.	Якісн. пок.
12.	Братерство, рівні можливості для всіх, справедливість	26	3	4.3
13.	Самостійність як незалежність у судженнях і оцінках	26	3	4.3
14.	Свобода як незалежність у вчинках та діях	22	6	8.7
15.	Щасливе сімейне життя (у батьківській родині)	8	15	21.7
16.	Творчість (можливість творчої діяльності)	15	9	13.0
17.	Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	4	21	30.4
18.	Розваги	17	9	13.0
19.	Спілкування з колегами, учнями, батьками учнів	23	6	8.7
20.	Відчуття безпеки, захищеності	18	9	13.0
21.	Виховання дітей	24	6	8.7
22.	Вдячність батьків за учнів	-	-	-
23.	Боротьба з труднощами	17	9	13.0
24.	Спілкування з однодумцями	28	3	4.3
25.	Любов до другої людини, секс	16	9	13.0
26.	Можливість бути самим собою, не кривити душею	29	3	4.3
27.	Любов до дітей	10	15	21.7
28.	Бажання своєю роботою залишити слід на землі	12	12	17.4
29.	Розуміння інших, любов до інших	26	6	8.7
30.	Реалізація та розвиток своїх здібностей	6	18	26.1
31.	Допомога батькам, дітям, чуйність	25	6	8.7
32.	Вміння розуміти дитину	16	9	13.0
33.	Пошук нових методів, засобів професійного зростання	7	18	26.1
34.	Почуття власної гідності	14	12	17.4
35.	Гарний зовнішній вигляд, охайність	13	12	17.4
36.	Майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)	3	27	39.1

Як бачимо з таблиці 1, до ієрархії життєво-професійних цінностей дівчат входять: здоров'я (1 ранг), матеріально забезпечене життя (2 ранг), майбутнє сімейне життя (окремо від батьків) (3 ранг), впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів) (4 ранг), пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток) (5 ранг), реалізація та розвиток своїх здібностей (6 ранг), пошук нових методів, засобів професійного зростання (7 ранг), щасливе сімейне життя (у батьківській родині) (8 ранг), наявність хороших та вірних друзів (9 ранг), любов до дітей (10 ранг).

Ієрархію цінностей юнаків складають наступні цінності (див. табл. 2): здоров'я (1 ранг), майбутнє сімейне життя (окремо від батьків) (2 ранг), наявність хороших та вірних друзів (3 ранг), бажання своєю роботою залишити слід на землі (4 ранг), цікава робота (5 ранг), любов до дітей (6 ранг), можливість бути самим собою, не кривити душею (7 ранг), реалізація та розвиток своїх здібностей (8 ранг), активне, діяльне життя (9 ранг), пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток) (10 ранг).

Порівняльний аналіз ієрархії ціннісних орієнтацій залежно від статі показав наступні результати (табл. 3).

Показники життєво-професійних цінностей юнаків

№ з/п	Зміст ціннісних орієнтацій	Ранг	Юнаки	
			Кільк. пок.	Якісн. пок.
1.	Активне, діяльне життя	9	12	17.4
2.	Життєва мудрість	16	9	13.0
3.	Здоров'я	1	24	34.8
4.	Цікава робота	5	15	21.7
5.	Володіння методикою викладання	19	6	8.7
6.	Навчання в педвузі	-	-	-
7.	Матеріально забезпечене життя	13	9	13.0
8.	Наявність хороших та вірних друзів	3	18	26.1
9.	Хороша атмосфера на роботі	14	9	13.0
10.	Суспільне визнання (повага оточуючих, колег)	15	9	13.0
11.	Пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	10	12	17.4
12.	Братерство, рівні можливості для всіх, справедливість	-	-	-
13.	Самостійність як незалежність у судженнях і оцінках	-	-	-
14.	Свобода як незалежність у вчинках та діях	24	3	4.3
15.	Щасливе сімейне життя (у батьківській родині)	20	6	8.7
16.	Творчість (можливість творчої діяльності)	21	6	8.7
17.	Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	16	9	13.0
18.	Розваги	24	3	4.3
19.	Спілкування з колегами, учнями, батьками учнів	26	3	4.3
20.	Відчуття безпеки, захищеності	27	3	4.3
21.	Виховання дітей	22	6	8.7
22.	Вдячність батьків за учнів	-	-	-
23.	Боротьба з труднощами	18	9	13.0
24.	Спілкування з однодумцями	-	-	-
25.	Любов до другої людини, секс	12	12	17.4
26.	Можливість бути самим собою, не кривити душею	7	15	21.7
27.	Любов до дітей	6	15	21.7
28.	Бажання своєю роботою залишити слід на землі	4	18	26.1
29.	Розуміння інших, любов до інших	25	3	4.3
30.	Реалізація та розвиток своїх здібностей	8	15	21.7
31.	Допомога батькам, дітям, чуйність	-	-	-
32.	Вміння розуміти дитину	23	3	4.3
33.	Пошук нових методів, засобів професійного зростання	11	12	17.4
34.	Почуття власної гідності	22	6	8.7
35.	Гарний зовнішній вигляд, охайність	17	9	13.0
36.	Майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)	2	21	30.4

Порівняльна характеристика ієрархії життєво-професійних цінностей юнаків та дівчат

Ранг за кількістю виборів	Зміст життєво-професійних ціннісних орієнтацій	
	дівчата	юнаки
1	Здоров'я	Здоров'я
2	Матеріально забезпечене життя	Майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)
3	Майбутнє сімейне життя (окремо від батьків)	Наявність хороших та вірних друзів
4	Впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	Бажання своєю роботою залишити слід на землі
5	Пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	Цікава робота
6	Реалізація та розвиток своїх здібностей	Любов до дітей
7	Пошук нових методів, засобів професійного зростання	Можливість бути самим собою, не кривити душею
8	Щасливе сімейне життя (у батьківській родині)	Реалізація та розвиток своїх здібностей
9	Наявність хороших та вірних друзів	Активне, діяльне життя
10	Любов до дітей	Пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)

Цікавим є той факт, що юнаки серед основних цінностей виділили цінності, що не входили до ієрархії за показниками виборів дівчат, а саме: бажання своєю роботою залишити слід на землі (4 ранг); цікава робота (5 ранг); можливість бути самим собою, не кривити душею (7 ранг); активне діяльне життя (9 ранг). Як бачимо, в першу десятку цінностей юнаків ввійшли загальнолюдські, професійні, особистісні, альтруїстичні ЦО та ЦО самовдосконалення.

Результати дослідження життєво-професійних цінностей дівчат за кількістю виборів свідчать про те, що у дівчат в деяких основних цінностях різниця у порівнянні з хлопцями полягає в ранговому показнику. Однак, цінність «цікава робота» для дівчат взагалі не входить до значущих, порівняно з юнаками. Хоча дівчата обрали «пошук нових методів, засобів професійного зростання» (7 ранг), а юнаки взагалі не віднесли дану цінність до значущих. Більше дівчата цінують «пізнання (можливість розширення свого кругозору, освіти, загальної культури, інтелектуальний розвиток)» (5 ранг – у дівчат, 10 ранг – у юнаків), «реалізація та розвиток своїх здібностей» (6 ранг – у дівчат, 8 ранг – у юнаків), тобто вони надають перевагу цінностям самовдосконалення та професійним цінностям.

Менш значущими для дівчат, порівняно з юнаками, виступають такі ціннісні орієнтації як «наявність хороших та вірних друзів» (Д = 9 ранг, Ю = 3 ранг) та

«любов до дітей» (Д = 10 ранг, Ю = 6 ранг). Великого значення дівчата надали цінності «матеріально забезпечене життя» (2 ранг), а в хлопців ця цінність не увійшла до ієрархії. Така картина цілком нормальна для дівчат, оскільки є відображенням типових поглядів на життя жінки. Цінність «матеріально забезпечене життя» дівчата планують реалізувати після одруження за рахунок майбутнього чоловіка. Про це свідчить і те, що цінність «майбутнє сімейне життя» займає, 3 ранг, оскільки у дівчат існує установка, що її реалізація сприяє задоволенню і інших цінностей. Дівчата також віднесли до основних цінностей, що не виділені юнаками, такі як: «впевненість у собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)» (4 ранг), «пошук нових методів, засобів професійного зростання» (7 ранг) та «щасливе сімейне життя (у батьківській родині)» (8 ранг). Ми вбачаємо в цьому відображення статевих відмінностей: більш глибоку схильність жінок до чуттєвого сприймання, самоаналізу, вища емоційна вразливість, сензитивність. Таким чином, як бачимо, в першу десятку цінностей дівчат ввійшли загальнолюдські, професійні, особистісні, матеріальні та статусні ціннісні орієнтації. Порівнюючи основні життєві цінності юнаків і дівчат, ми не помітили суттєвої різниці в цінностях, поставлених на верхні щаблі ієрархії: загальнолюдських («здоров'я»); особистісних («наявність хороших і вірних друзів», «майбутнє сімейне життя»).

Дискусія

У психології питанням становлення особистості майбутнього фахівця, а на сучасному етапі – активізації навчально-виховного процесу вищого закладу освіти, здійснення його на засадах особистісного підходу, приділяється увага. Умовою професійного становлення майбутнього вчителя, як свідчать дослідження [4; ;5; 8] є його професійно-педагогічна спрямованість. Проблема формування особистості майбутнього педагога [7], зокрема професійно-педагогічна спрямованість та професійне самовизначення [4; 6] вказують, що зміст домінуючих мотивів самовизначення особистості, їх взаємовідношення в структурі мотивації поведінки та діяльності студентів являють собою психологічне підґрунтя для формування спрямованості студента як спеціаліста.

Ціннісні орієнтації майбутнього фахівця знаходять свій конкретний вияв в життєво-професійних цілях та планах. Вони не мають чіткої визначеності у часі, а лише визначають спрямованість життєвого шляху, тому потребують конкретизації в певних планах та цілях, досягнення яких і призводить до реалізації цінностей. у більшості студентів педвузу відсутнє усвідомлення при виборі професії того, наскільки ця професія відповідає їх життєвим цінностям. Результатом відсутності такого усвідомлення є, як показують наші результати, суперечливість системи ціннісних орієнтацій у переважній більшості студентів. Однак ця суперечливість може бути різних типів. Перша – якщо ціннісні орієнтації в принципі несумісні (бажання стати хорошим професіоналом, зробити кар'єру і орієнтація на дозвілля, розваги), друга – коли вони в принципі однаково важливі і необхідні для повноти самореалізації, але об'єктивна обмеженість часу та сил вимагає зробити вибір на користь певних цінностей (бажання студентки стати професіоналом і багатодітною матір'ю).

Проте, звертаємо увагу, що притаманна кожній людині ієрархія цінностей не лишається незмінною протягом життя і на неї впливають ряд факторів: життєві обставини, вік, успішність чи неуспішність у досягненні життєвих цілей, рівень усвідомлення їх значущості. Суперечлива система може перетворитись в несуперечливу шляхом перегляду пріоритетів та усвідомлення їх життєвої значущості і навпаки, несуперечлива може стати під впливом якихось нових цінностей суперечливою. Власне можна навіть говорити про наявність у особистості не однієї системи цінностей, а кількох, часто несумісних, систем, оскільки ієрархії цінностей засвоєні різними шляхами у різних осередках можуть не збігатися. Найчастіше

виділяють декларовану та реальну систему цінностей. Декларована система цінностей найчастіше пов'язана з певними суспільними ціннісними стереотипами. Тому надзвичайно важливим є для людини адекватне усвідомлення своїх реальних ціннісних пріоритетів, виходячи з визначеності власної особистості, а не суспільних стереотипів чи пріоритетів довілля. «Будь-якого рівня, навіть найелементарніша самоактивність (активність) спонукається певною причиною, яку можна назвати цінністю, тобто тим, що має певну вартість для конкретного суб'єкта» [3, с. 19].

«Водночас слід підкреслити, що певна система цінностей втілюється, опредметнюється у тих чи інших конкретних феноменах, котрі пов'язані з відповідними формами життєдіяльності, у якій здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення із «явища зовнішнього» у «явище для себе», тобто відбувається переведення суспільних цінностей у суб'єктивно значущі цінності для даного індивіда» [3, с. 21–22].

З цих положень випливає припущення, що процес оволодіння цінностями педагогічної професії у навчально-виховному процесі є можливим за виявлення і створення таких психолого-педагогічних умов, за яких такі цінності набувають цілісного, значущого системного характеру і справляють регуляторний вплив на самостійність особистості.

Висновки

1. в основі ціннісних орієнтацій лежать суб'єктивно обрані і прийняті до дії значущі для особистості цінності. Ціннісні орієнтації знаходять своє вираження у цілях поведінки і діяльності, а також у засобах їх досягнення, стають мотивами вибору відповідного способу дій, виступають як схильність до дії певним чином, складають вищий ієрархічний рівень диспозиційних утворень особистості, завдяки чому відіграють роль внутрішніх регуляторів поведінки. Внутрішнім змістом ціннісних орієнтацій виступають особистісні смисли, які проявляються в особистісних установках, у готовності діяти певним чином.

2. Законстатована переважна орієнтація на професійно-предметні, дидактичні і академічні здібності та недооцінка комунікативно-перцептивних і недостатня готовність до особистісно-орієнтованого навчання, що є свідченням низької сформованості уявлень про пріоритетні ціннісні орієнтації педагогічної професії. На нашу думку, такі установки є результатом спрямованості навчально-виховного процесу на формування учителя-предметника та недооцінки ролі психолого-педагогічної підготовки. Важливо, щоб майбутній педагог глибоко усвідомив свій професійний ідеал як

своєрідну модель, на яку орієнтуватиметься в процесі навчання та самоосвіти, виховання та самовиховання.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на вивчення впливу використання активних методів навчання у вищих закладах освіти з метою сприяння

студентам-майбутнім вчителям усвідомити свої життєві та професійні орієнтири і реальні засоби їх досягнення.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела та література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 280 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. : Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. К.: Либідь, 2003. 344 с.
3. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості // Педагогіка і психологія. Вісник АПН. № 2(59). 2008. С. 49–57.
4. Долинська Л. В., Максимчук Н. П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2008. 124 с.
5. Максимчук Н. П. Становлення ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2009. 176 с.
6. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності. К.: Вища школа. 2004. 335с.
7. Чепелева Н. В. Спрямованість особистості на розвиток як підґрунтя самопроекування // Психологія саморозвитку особистості : зб. наук. пр. / за ред. Н. В. Чепелевої, Я.Ф. Андреевої. Чернівці, Київ. 2016. 284 с.
8. Яремчук С. В. Проблема духовності в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка Національної АПН України / За ред. С.Д.Максименка. Т.ХІV. Част.1. К. 2012. С.397–404.

References

1. Bekh I. D. (2003) Personal education: In 2 books. Book. 1: *Osobystisno oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady*. [A Personally Oriented Approach: Theoretical and Technological Foundations]. Lybid. Kyiv. 280 p. [in Ukraine].
2. Bekh I. D. (2003) Personal education: In 2 books. Book. 2 : *Osobystisno oriientovanyi pidkhid : naukovo-praktychni zasady* [A Personally Oriented Approach: Theoretical and Technological Foundations]. Lybid. Kyiv. 344 p. [in Ukraine].
3. Boryshevskiy M. I. (2008) Spiritual values as determinants of personality development and self-development // *Pedahohika i psykholohiia*. [Pedahohika and psykholohiia]. APN Bulletin. № 2(59). pp. 49–57. [in Ukraine].
4. Dolynska L. V., Maksymchuk N.P. (2008) *Psykholohiia tsinnisnykh oriientatsii maibutnoho vchytelia* [Psychology of value orientations of the future teacher]. FOP Sysyn O. V., Kamiyanets-Podilskiy. 124 p. [in Ukraine].
5. Maksymchuk N. P. (2009) *Stanovlennia tsinnisnykh oriientatsii maibutnoho vchytelia* [Formation of value orientations of the future teacher]. PP Buynytskyiy O. A., Kamiyanets-Podilskiy, 176 p. [in Ukraine].
6. Semychenko V. A. (2004) *Psykholohiia pedahohichnoi diialnosti* [Psychology of pedagogical activity]. High school. Kyiv, 335p. [in Ukraine].
7. Chepelieva N. V. (2016) The orientation of the individual on development as the basis of self-design/ *Psychology of personality self-development*. Chernivtsi, Kyiv, 284 p. [in Ukraine].
8. Iaremchuk S. V. (2012) The problem of spirituality in the process of professional training of future teachers // *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.Kostiuka Natsionalnoi APN Ukrainy*. Т.ХІV. Chast.1. Kyiv, pp. 397–404. [in Ukraine].

Надійшла 9.12.2019